

Waldboeren

jaarverslag 2020

Waldboeren

jaarsverslag 2020

INHOUD

1. Inleiding
2. De opbouw van de organisatie
3. De inrichting en het beheer
4. Publiciteit en voorlichting
5. De plannen voor 2021

December 2020,
Arno van der Kruis
Bart Willers
www.ploegdriever.nl/waldboeren

1. Inleiding

Dit is het eerste jaar van het project Waldboeren. Het is een voorbeeldproject voor natuurlijke kringlooplandbouw op vier hectare landbouwgrond aan de Postweg in het bosgebied van Berg en Dal. Na anderhalf jaar voorbereiding is vereniging de Ploegdriever in deze landbouwenclave begonnen aan een zoektocht om ecologisch gezonde landbouw te combineren met een rijke natuur. In haar werkgroep Waldboeren zijn ook buurtbewoners en andere belangstellenden actief.

In deze notitie doen wij verslag van het eerste succesvolle jaar. We bespreken achtereenvolgens de opbouw van de organisatie, de inrichtingsmaatregelen, de landbouw en het natuurbeheer en de activiteiten van voorlichting en publiciteit. Tot slot geven we aan waar we onze aandacht in het komend jaar vooral op gaan richten.

2. De opbouw van de organisatie

Werkgroep Waldboeren

Het project is mogelijk omdat de gemeente Nijmegen, die eigenaar is van de landbouwgrond en het aangrenzende bos, de Ploegdriever de mogelijkheid geeft en de middelen verstrekt om natuurlijke kringlooplandbouw in de praktijk te testen. Er is een bruikleenovereenkomst gesloten voor tien jaar (tot 2030) met financiering door de gemeente van de begroting van de eerste twee jaar.

Vereniging de Ploegdriever is dus de opdrachtnemer en Bart Willers, de coördinator van de vereniging, stuurt het project aan. Dat doet hij in samenwerking met Arno van der Kruis van Bellefleur Boomgaardbeheer, tevens lid van de Ploegdriever. De taakverdeling is dat Bart het landbouwkundig beheer aanstuurt en dat Arno de coördinatie van de werkgroep en de voorlichting en publiciteit regelt.

De sterke kant van de Ploegdriever is dat binnen de vereniging zowel boeren als burgers actief zijn en dat daarmee de boerenpraktijk wordt gecombineerd met aandacht voor maatschappelijke vraagstukken zoals het verlies van biodiversiteit. Binnen het project voeren de boerenleden de grote en gemechaniseerde klussen uit (betaald). De burgerleden van de werkgroep doen klussen in handkracht, voeren natuurinventarisaties uit en denken mee over de voortgang van het project.

3. De werkzaamheden

Inrichting van het terrein

De basis van het werk is het projectplan "Waldboeren in de Meerwijk – Een voorbeeldproject voor natuurlijke kringlooplandbouw, november 2019". Het plan beschrijft een aantal inrichtingsmaatregelen en voornemens om technieken van agrobosbouw en kringlooplandbouw te gaan gebruiken. De inrichting wordt in twee jaar tijd uitgevoerd. De nieuwe teeltmaatregelen worden direct uitgetest en geëvalueerd. Gedurende het jaar worden natuurwaarnemingen verzameld.

a) De inrichting van het terrein

Het eerste werk was de afsluiting van diverse toegangen met robuuste houten hekken en afsluitbare draadhekkens, die landbouwmachines toegang verlenen tot de percelen en het publiek buiten houdt. Het werk werd uitgevoerd door Ploegdrieverlid Geert Kroes uit Persingen. De maatregel was nodig omdat de afgelopen jaren te veel mensen en honden het landbouwgebied betraden en onrust en schade veroorzaakten. Aan de hekken werden bordjes bevestigd met een korte uitleg over het project en een verwijzing naar het blog op de website.

Vervolgens werd een begin gemaakt met het verwijderen van de exotische woekeraar Japanse duizendknoop in het bosje naast het zuidelijke landbouwperceel. Met een rupskraantje van Ploegdrieverlid Jan Roelofs uit Groesbeek werd over een oppervlakte van circa 500 m² de grond afgegraven en gezeefd. Daarbij kwam ook veel afval en puin omhoog. Het bosje is vroeger gebruikt als afvalstortplaats. We voerden een volle container puin af en het afval werd in zakken verzameld. De wortelstokken werden verzameld en op hopen gedeponeerd. Uit achtergebleven wortelstokken groeiden gedurende het groeiseizoen weer nieuwe scheuten. Die werden gedurende het jaar door werkgroepleden zo volledig mogelijk uitgegraven en op de hopen gegooid.

In overleg met de bosbeheerder (Klaas Bomert) werden in de bosrand enkele lariks- en eikenbomen gekapt. Zo ontstonden twee inhammen waarin later voedselbomen en -struiken geplant gaan worden. Enkele geveldes stammen werden uit het bos gehaald en verzaagd tot planken. Met dit hout maakt Ronald Vrijenhoef (www.vrijinhout.nl) een robuuste zitbank. Die plaatsen we aan de rand van het bosje, met uitzicht over de landbouwpercelen. De bank wordt voor het publiek bereikbaar vanaf het openbare wandelpad langs de bosrand. Langs dit pad zijn de grote braamstruwelen fors gesnoeid door de werkploeg van Vereniging Nederlands Cultuurlandschap (VNC). De VNC participeert in het project met het onderhoud van de heggen en houtwallen. De braamstruwelen worden periodiek gesnoeid om te voorkomen dat ze over het pad en over de heg langs de landbouwpercelen groeien.

Op het middelste landbouwperceel zijn in maart vier rijen met in totaal 17 walnotenbomen geplant. De plantgaten werden verrijkt met humusrijke compost van bladeren van de nabijgelegen begraafplaats van de Heilig Landstichting en met strorijke gerijpte paardenmest. In december werden tussen de walnotenbomen struiken van amandel (20 stuks, *Prunus dulcis* 'Robijn') en hazelnoot (25 stuks, diverse rassen) geplant. De rijen bomen en struiken flankeren akkerstroken die volgens plan zijn aangelegd in het grasland. In totaal werden zes akkerstroken gemaakt, twee stroken per perceel, met een totale oppervlakte van circa één hectare.

De werkgroep plant amandel en hazelnoot (december 2020)

b) Het landbouwkundig beheer

Eind april werd op drie akkerstroken graan gezaaid van het ras Rode Emmer. Dit oude ras is een voorloper van de tarwe. Bij de Rode Emmer zit het kafje vast aan de graankorrel (bedektzadig). Na de oogst moeten de korrels nog gepeld worden om de kafjes te verwijderen. Een week later zaaiden werkgroepleden handmatig een mengsel van akkerkruiden in een poging de biodiversiteit van de akkers snel te verhogen. Het is een mengsel van zaadleverancier Biodivers met o.a. Grote klaproos, Bleke klaproos, Korenbloem, Gele ganzenbloem, Dreps, Ruige klaproos, Akker vergeet-mijnietje, Valse kamille, Kromhals en Reukloze kamille.

In mei bleken tussen het graan veel planten van Ridderzuring te groeien. Dit is een lastige soort die zich bovendien sterk uitzaait. Daarom werden de planten door werkgroepleden uitgestoken en verwijderd. Ondanks de droogte groeide de Rode Emmer uitstekend en het gewas kon op 19 augustus worden geoogst met de maaidorser van de familie Beijer, Ploegdrieverlid uit Groesbeek. Net daarvoor verwijderden werkgroepleden de verspreid staande planten van Melganzenvoet en een haard van Duizendblad. Deze planten verminderen anders de gebruikswaarde van het stro dat resteert na het dorsen van het graan. Het graan werd in bigbags afgevoerd en opgeslagen. Het stro werd enkele dagen later in baaltjes geperst en afgevoerd.

Op de resterende drie akkerstroken werd in mei Boekweit gezaaid. Boekweit is een koolhydraatrijk gewas uit de duizendknoopfamilie. Het is een zogenaamd pseudo-graan dat prima groeit op voedselarme bodems. Ook de Boekweit groeide uitstekend, ondanks de droogte, en begon in juli te bloeien. De bloemen, die alleen 's ochtends open staan, trokken zeer veel insecten aan. De planten maken voortdurend nieuwe bloemen aan, terwijl de oudere bloeiwijzen zaad zetten. Daardoor is het lastig om een goed oogsttijdstip te bepalen. Op 15 september werd het gewas gemaaid en gedorst met een maaidorser van

het Loonbedrijf Groesbeek. De groene plantendelen werden na het dorsen verhakseld en direct weer op het land terug gestort. De boekweitzaden werden in bigbags afgevuld en opgeslagen.

Oogst van Rode Emmer

Eind augustus werd op de graanstoppel strorijke schapenmest uitgestrooid en ondergewerkt. De mest is afkomstig uit de winterstalling van de schapen die hier ook grazen. Op 18 november werd op alle akkerstroken een wintergraan gezaaid. De keuze is op Oberkulmer Rotkorn Spelt gevallen. Spelt is een bedektzadig graan dat is ontstaan uit een kruising van emmertarwe met broodtarwe.

Het grootste deel van de landbouwgrond, circa drie hectare, bestaat uit permanent grasland. Door de droogte in 2019 en de aanhoudende droogte in 2020 was de groei van de graskruidenvegetatie uiterst gering. Alleen in een strook langs het bos stond voldoende gewas, zodat het in juli gemaaid en gehooid kon worden (circa één hectare). Het hooi werd in 54 kleine baaltjes geperst en afgeleverd bij een paardenhoudster in de buurt. In het grasland foerageerden permanent grote aantallen sprinkhanen en andere micro-herbivoren op de graskruidenvegetatie. Die hebben een onbekende hoeveelheid van de grassen en kruiden geconsumeerd.

In de tweede helft van oktober heeft Ploegdrieverlid Hester van Male (Op Dreef) de meest noordelijke kale boekweitstrook een aantal nachten benut als nachtvak voor de gescheperde schaapskudde, die zij vijf dagen op de heideflanken van de Kuil heeft gehoed. De gevallen mest vormt een mooie voeding voor de bodem, daar deze eind augustus niet bemest kon worden,

omdat er toen nog Boekweit stond. Ook het gras rondom op het noordelijke perceel is door de ooiën begraasd. Eind oktober en begin november is nog met een kleine kudde ooilammeren het resterende gras en de akkers begraasd (net voor de inzaai met Spelt).

Tijdens de droge tijd hebben we de notenbomen en de fruitbomen een keer water gegeven.

Teelt en oogst van Boekweit

c) De natuurwaarnemingen

Er zijn werkgroepleden en ook anderen die regelmatig natuurwaarnemingen doen. Veel waarnemingen worden gepubliceerd op de website www.waarneming.nl onder de locatiernaam "Berg en Dal – Meerwijk". De locatie omvat het projectgebied plus het aangrenzende bosgebied. Er zijn inmiddels bijna 10.000 waarnemingen ingevoerd voor deze locatie en veel daarvan hebben betrekking op ons projectgebied. In 2019 heeft er, tot ieders verrassing, een paartje Grauwe klauwier in het projectgebied gebroed en twee jongen grootgebracht. De klauwieren zijn in 2020 niet gezien. Er werd wel een Draaihals gezien in een van de houtwallen in het gebied.

Vlindersoorten worden in ons project op systematische wijze geteld door Clemens Heijmen volgens de telwijze van de Vlinderstichting. Hij doet dat al vanaf 2013 en sinds 2017 volgens de methode van de Vlinderstichting. Het totaal aantal getelde vlinders fluctueert sterk, vooral door grote populatieschommelingen van het Bruin zandogje. Het aantal soorten blijft min of meer constant, rond de twintig soorten. Clemens vindt dat de tellingen het

algehele beeld van het bestand vlinders in Nederland prima weergegeven. De gevolgen van de droogte van de laatste jaren is duidelijk zichtbaar bij sommige soorten. Het algemene beeld is een daling van soorten en aantallen, waarbij het Bruin zanddoogje de grootste klappen heeft opgevangen. Opvallend goed scoorden Hooibeestje, Kleine vuurvlieder, Klein koolwitje en Oranjetipje dit jaar in het projectgebied.

Flora en fauna

Planten zijn in 2020 niet systematisch geïnventariseerd. Wel werden incidentele waarnemingen gemeld. De volgende soorten zijn vermeldenswaard: Korenbloem, Gele ganzenbloem, Brem, Rapunzelklokje en Knoopkruid.

4. Publiciteit en voorlichting

Het project is op de eerste plaats bedoeld om in de praktijk te testen hoe natuurlijke kringlooplandbouw succesvol kan worden toegepast. Daarom werd bij de voorbereiding een werkgroep gevormd van belangstellenden en buurtbewoners die bereid zijn mee te denken en mee te werken. De werkgroep vormt de eerste schil van mensen die bij het project betrokken zijn. Via de werkgroepleden hebben we connecties met de buurt en met andere organisaties die raakvlakken hebben met natuur, landbouw en voedsel. Dat helpt ons bij de uitvoering en bij het ontwikkelen van kennis.

De mogelijkheden voor werkgroepactiviteiten waren dit jaar beperkt door de coronamaatregelen. Werkdagen konden wel doorgang vinden, omdat in het veld voldoende afstand gehouden kon worden. Fysieke vergaderingen waren

niet mogelijk en digitale bijeenkomsten zijn niet georganiseerd. Tijdens de werkdagen konden ervaringen en opvattingen tussen werkgroepleden worden gedeeld. In juli bezochten enkele leden de graanvelden van Doornik Natuurakkers. Daar vertelde Louis Dolmans uitgebreid over de biodynamische teelt van oude graanrassen en de verwerking en toepassingsmogelijkheden. Een verslag van de excursie staat op het Waldboerenblog: <https://www.ploegdriever.nl/waldboeren/>.

Naast de werkgroepleden geven we een bredere schil van mensen ter plaatse voorlichting over de voortgang van het project. Wandelaars worden met eenvoudige bordjes geïnformeerd over wat hier gaande is, met een verwijzing naar het Waldboerenblog. In het afgelopen jaar werden daarnaast op vier momenten publieksexcursies gehouden die werden aangekondigd in dagblad de Gelderlander, de lokale weekkranten De Rozet en/of Het Gemeentenieuws en op websites.

Publieksactiviteiten

De eerste publieksexcursie vond plaats op 7 maart tijdens de opening van het project. Na de openingshandeling door de wethouders Tiemens (gem. Nijmegen) en Visser (gem. Berg en Dal) werden circa 50 belangstellenden geïnformeerd over de inrichting en het voorgenomen beheer. Op 25 juli namen 15 mensen deel aan de zomerexcursie. Op 27 september verzamelden 40 mensen op het veld bij de Waldboeren om deel te nemen aan de schapenveldtocht in het kader van de Landschapsparade. Ter plekke werd uitleg gegeven over de natuurlijke begrazing en andere aspecten van het project. Op dinsdag 29 september namen 20 mensen deel aan de excursie voorafgaande aan het Duurzaamheidscafé in Nijmegen, met als thema "Het nieuwe boeren".

Ons project kreeg landelijke aandacht door de nominatie van onze inzending voor de "Samen voor Biodiversiteitsprijs 2020".

5. De plannen voor 2021

Door de ervaringen van dit jaar weten we beter waar we onze aandacht op moeten richten om het project succesvol te maken. In 2021 maken we de inrichting af volgens plan en zetten we het beheer voort. We gaan speciaal aandacht besteden aan de vermarkting van onze producten, de financiering van het project op lange termijn, de kringlopen in het agrarisch beheer en de monitoring van natuurwaarden.

Na de oogst van de Rode Emmer (860kg) en de Boekweit (800kg) zijn we direct op zoek gegaan naar verwerkingsmogelijkheden en afzetkanalen. De Rode Emmer is gepeld bij Jan Steverink in Silvolde en een deel van het gepelde graan (100kg) is gemalen door Ploegdrieverlid Peter Pouwels op de Bovenste Plasmolen bij de Sint-Jansberg. Nog eens 100 kg gepeld graan is op de molen opgeslagen om later te malen. Met het meel zijn bakproeven gedaan door Ineke Berentschot (<https://wiebaktmee.nl/cms/index.php/2016-01-16-16-57-00/414-waldboeren-eenkoorn-en-emmer-proefbakken>). Haar conclusie was dat er smaakvolle broden met het meel gebakken kunnen worden. Inmiddels bakt werkgroeplid Sander Ram wekelijks broden voor de winkel van de woon- werkgemeenschap Babylon in Berg en Dal. We gaan ook andere afzetmogelijkheden verkennen.

Van graan naar brood

De verwerking van de Boekweit is een ingewikkelde opgave. Daar hebben we vooraf niet zo bij stil gestaan. Er wordt nauwelijks meer Boekweit geteeld in Nederland en plaatsen waar het verwerkt kan worden zijn moeilijk te vinden. De Boekweit is geschoond in Angeren en zal in eerste instantie worden gemalen op de watermolen in Baarlo. Boekweit is een belangrijk bestanddeel van pannenkoekenmeel. We gaan bakproeven doen en de interesse peilen van lokale pannenkoekenrestaurants.

De ervaring zal leren hoeveel inkomsten uit productverkoop verkregen kunnen worden. Wij houden er wel rekening mee dat we extra financiering nodig hebben om het project na twee jaar voort te zetten. Daarom verkennen we in 2021 de mogelijkheden voor het verkrijgen van subsidies voor agrarisch natuurbeheer. We weten dat de provinciale budgetten voor de subsidieregeling ANLb zeer beperkt zijn. Daarom oriënteren we ons ook op de mogelijkheden binnen het actieplan natuurinclusieve landbouw Gelderland.

We hebben in 2020 nog geen ervaring kunnen opdoen met het maken en gebruiken van bokashi met organische stoffen uit de directe omgeving. Een experiment met bokashi in de gemeente Berg en Dal werd stilgelegd omdat het strijdig zou zijn met nationale wetgeving. Wij willen in 2021 uitzoeken of het toch mogelijk is om lokale bronnen van organische stof te gaan gebruiken, zoals bladeren van de begraafplaats Heilig Landstichting. Dat is mogelijk als we met een onderzoekspilot van de WUR meedoen.

Ten slotte willen we de natuurmonitoring gaan uitbreiden om een completer beeld te vormen van de natuurwaarden van de projectlocatie.